

Γραμματόσημο σχεδιασμένο από το χαρακτή-ζωγράφο Παναγιώτη Γράββαλο]

Ο ευπρεπισμένος χώρος και ο δημοκρατικός Πρεβεζάνος

[ΚΕΙΜΕΝΟ ΟΜΙΛΙΑΣ ΣΕ ΗΜΕΡΙΔΑ ΤΟΥ «ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΠΡΕΒΕΖΑ» – ΜΑΪΟΣ 2008]

Ιωάννης Ρέντζος

Είναι αρκετά χρόνια τώρα που στις πρόχειρες αξιολογήσεις της πόλης μας –«Α, πήγατε στην πατρίδα μου; Πώς σας φάνηκε η Πρέβεζα;» – εισπράττουμε κάτι περισσότερο από συγκαταβατικές κρίσεις και ουδέτερες απαντήσεις. «Όμορφη πολιτειούλα». Αυτός είναι μάλλον ο κοινός παρονομαστής της αποτίμησης που γίνεται από ταξιδιώτες, ώριμους κατά την ηλικία, που τυχαίνει να γνωρίσουμε και που δεν χάνουμε την ευκαιρία να ζητήσουμε τη γνώμη τους για την πόλη μας. Μπορεί βέβαια να τους επηρεάζει στην απάντησή τους η παρουσία του συνομιλητή τους Πρεβεζάνου. Νομίζω όμως ότι το πιθανότερο είναι πως οι κάθε φορά τυχαίοι συνομιλητές μου σπεύδουν να προβούν σε ειλικρινή –όπως εκτιμώ– απάντηση σαν να επιθυμούν να εξιλεωθούν για την μάλλον αρνητική αντίληψη – προκατάληψη θα έλεγα– που είχαν οι ίδιοι και το περιβάλλον τους σε νεαρότερη ηλικία για την πόλη αυτή.

Δεν είμαι σε θέση να γνωρίζω, σε κάθε περίπτωση, τι σκεπτόταν ο σύγχρονος επισκέπτης μας, σε παλιότερη φάση, για την προπολεμική Πρέβεζα, την Πρέβεζα του '50, ή του '60. Ωστόσο σε έρευνες ερωτηματολογίου που πραγματοποιήσαμε τα τελευταία χρόνια (και μας δόθηκε η ευκαιρία να παρουσιάσουμε συνοπτικά και από το βήμα αυτό), νεαροί κάτοικοι του Λεκανοπεδίου και άλλων περιοχών και πόλεων της χώρας μας, μαθητές δηλαδή, αποκαλύπτουν με κάποια δικαιολογημένη άγνοιά για την πόλη μας ποιες είναι οι «αναπαραστάσεις» που επικρατούσαν άλλοτε για την Πρέβεζα. Μας φέρνουν δηλαδή αντιμέτωπους με κάποια αρχαιολογία της γνώσης για την Πρέβεζα, που μοιράζονταν παλιότερα οι Έλληνες, του τύπου «κρύο», «βροχή», «Καρυωτάκης», «Γιάννινα», «τυρί», «Βοράς» και άλλα. Αυτά έχουν τώρα υποχωρήσει στο πανελλήνιο κοινό και οι ταξιδιώτες που έχουν την ευκαιρία να γνωρίσουν τη σύγχρονη πόλη μας αποκομίζουν μια θετική εντύπωση για την Πρέβεζα.

Γιατί τότε η αγωνία για το χώρο και το περιβάλλον της πόλης μας;

1. Η αδιάφορη και παράνομη δράση μας υπό τις ευλογίες των Αρχών

Επαγγελματικές υποχρεώσεις με αναγκάζουν να μην κατοικώ μόνιμα στην Πρέβεζα ενώ ταυτόχρονα, παρά τις συχνές επισκέψεις μου, έχω τη σπάνια ευκαιρία, κάθε φορά, να μην κοιτάζω με βλέμμα καθημερινό και κουρασμένο την πατρίδα μου. Να την παρατηρώ, να τη θαυμάζω αλλά και με μεγάλη λύπη μου να έρχομαι αντιμέτωπος με καταστάσεις που σαν Πρεβεζάνο με πληγώνουν. Εξάλλου σε πολλές συζητήσεις που κάνω, διαπιστώνω πως αυτά που επισημαίνω εγώ δεν είναι τόσο πρωτότυπα ούτε απαιτούν μεγάλη δύναμη αφαίρεσης και ιδιαίτερες γνώσεις για να γίνουν και από πολλούς άλλους αντιληπτά:

Το να αντιληφθείς τις βρομιές και τα απορρίμματα καθόλο ανεξαιρετα το μήκος του δρόμου προς το Μύτικα,

το να τρομάζεις με το λυσώδες κροτάλισμα από το μηχανάκι της κοπέλας που σε πλησιάζει πισώπλατα στην πεζοδρομημένη κεντρική αγορά,

το να μην βρίσκεις στον παραλιακό δρόμο να σταθείς κάπου να παρακολουθήσεις το γυναικείο καρναβάλι επειδή μερικές καφετέριες έχουν προκλητικά καταπιεί το δημόσιο χώρο και ειρωνεύονται τη λαϊκή κυριαρχία που, ας πούμε, εκφράζει, ταπεινωμένο, το παρακείμενο Δημαρχείο,

το να χρειάζεται να κατέβεις από το μικρό πεζοδρόμιο και να εκτεθείς στον κίνδυνο να χτυπηθείς από ένα όχημα επειδή το πεζοδρόμιο έγινε αυθαίρετο εκθετήριο μιας πραμάτειας,

το να βλέπεις να χάνεται μέσα από τα μάτια σου μια όμορφη γωνιά ανθρώπων για να εφαρμοστεί το πολεοδομικό σχέδιο,

το να παρατηρείς να καταστρέφεται μια ιδέα πολιτιστικής παρέμβασης εξαιτίας της τερατώδους κατασκευής με ένα πανάσχημο τοίχο,

το να παραμένει η τουσαλέτα των λεωφορείων του ΚΤΕΛ κλειδωμένη σε όλη τη διαδρομή ενώ πολλά άτομα και μάλιστα γυναίκες αγωνιούν πότε θα φτάσουμε σε κάποιο σημείο στάσης,

το να ζεις μέρα με την ημέρα το ξήλωμα των παραδοσιακών πινακίδων των καταστημάτων και την αντικατάστασή τους με ανώνυμα παρεκτάματα,

το να βλέπεις να κατεδαφίζονται ιστορικά κτίρια που θα μπορούσαν να αποτελέσουν αρχιτεκτονικό πρότυπο για ολόκληρες γειτονιές,

το να ξυπνάς με έναν εκκωφαντικό κρότο και να αντικρίζεις μπροστά στην πόρτα σου έναν εικοσάχρονο με λιωμένα μέλη από σύγκρουση στη Λεωφόρο Ειρήνης,

όλα αυτά είναι ζητήματα τα οποία ο καθένας μας αντιλαμβάνεται ή βιώνει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Μερικοί βέβαια απλά αγανακτούν στιγμιαία, οι περισσότεροι συμβιβάζονται με το να παραμερίζουν και να μην καυγαδίζουν, άλλοι με διάφορες ευκαιρίες τα καταγγέλλουν, αρκετοί αισθάνονται έκδηλη μια καθημερινή ασχήμια και βία στην πόλη, ενώ το κακό επιβιώνει, ζει μαζί μας. Συνεχίζεται και, μάλιστα, πολλαπλασιάζεται. Μας ταπεινώνει. Ας δούμε.

[ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ ΜΕ ΦΙΛΜΑΚΙ]

Κανένας μας δεν έχει δικαίωμα να κρίνει σαν επιθεωρητής όλα αυτά. Ούτε κι εμείς θα το κάνουμε. Ταπεινά θα αναρωτηθούμε μόνο αν ο μόχθος του πρεβεζάνικου λαού, μαζί με τους νεότερους Πρεβεζάνους, μετά την Απελευθέρωση και μετά την Μεταπολίτευση, άξιζε αυτά τα αποτελέσματα

Όμως αν αυτά που είδαμε είναι το κακό, το χειρότερο είναι πως μέσα στην πόλη μας εγκαθίσταται και έχει αρκετά διαδοθεί μια ιδεολογία που δικαιολογεί τα πράγματα. Έχει λέξεις κλειδιά «ανάπτυξη», «μεγέθυνση», «πρόοδος», «εξέλιξη». Και μάλιστα εκφραστές της ιδεολογίας αυτής είναι και ωριμότεροι συμπολίτες μας που «ταχτοποιήθηκαν» και συγκρίνουν εποχές ανέχειας με τη σημερινή οικονομικά ανετότερη για όλους κατάσταση. Κατάσταση που εγκλωβίζει και τη νεολαία σε ένα περιβάλλον ασχήμιας και –το χειρότερο– αδιαφορίας.

Ένας εκλεκτός συμπολίτης μας μάς λέγει επικριτικά:

«Πώς να μιλήσεις σ' αυτόν τον κόσμο με συγκίνηση για την ομορφιά του σοκακιού και του μικρού πρεβεζάνικου σπιτιού που γνωρίσαμε; Πώς να προπαγανδίσεις την πολεοδομία του καμπύλου δρόμου και την αρχιτεκτονική του ανώνυμου πρεβεζάνου οικιστή του παρελθόντος όταν όλοι μεγαλώσαμε με τα επαναλαμβανόμενα ιδεολογήματα του τύπου "Α! Η Πάτρα... Έχει ωραία ρυμοτομία". Η έλλειψη ρυμοτομίας δεν ήταν για πολλές δεκαετίες το αίτημά μας που η ικανοποίησή του θα έκανε την Πρέβεζα μας Παρίσι;».

Και θα συμπληρώναμε τα ερωτηματικά: Αυτή η έλλειψη ρυμοτομίας δεν ήταν ένα επιχείρημα του μεγάλου ποιητή Κώστα Καρυωτάκη που χωρίς να το θέλει γινόταν

εκφραστής του μοντερνισμού επικρίνοντας σε γράμμα προς τον πατέρα του τα πάντα στον πρεβεζάνικο χώρο;

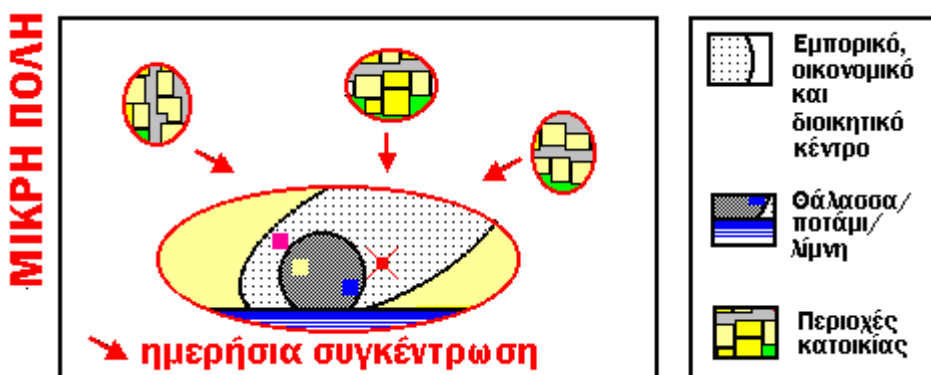
«Τα σπίτια, τουρκόσπιτα του χειρίστου είδους, άρχισαν να έχουν αρχαιολογική αξία. Ξεπετιούνται εδώ κι εκεί, καθένα όπου τόσπειρε ο νοικοκύρης του, ώστε οι δρόμοι που σχηματίζονται εν τω μεταξύ κατά σύμπτωση, να μην ξέρεις πούθε αρχίζουν και πού οδηγούν. Κανένας άλλωστε δεν είναι μακρύτερος από 50 μέτρα...»;

Ο νομομηχανικός πατέρας του ποιητή που θα είχε οπωσδήποτε ενσταλάξει στην ψυχή του κάποια κανονιστικά πολεομορφικά ιδεώδη θα χαιρόταν που ο λαμπρός γιος του συμμεριζόταν τη λογική του μοντέρνου κοιτάγματος του χώρου. Η πολεοδομία, σαν φάντασμα, κατά περίεργο και πολύπλοκο τρόπο, βυσοδομούσε κατά της πόλης μας και τη στοιχειώνει από εκείνο τον καιρό ακόμα. Οι κάργιες ανήγγελλαν την ισοπέδωση της ιστορίας μας. Οι κρατικές αρχές το έκαναν πραγματικότητα. Ο καλός μας ποιητής, στην αποικιοκρατική αντιμετώπιση που έκανε στην πόλη μας, υπήρξε ο πρώτος –μεταφορικά βέβαια– «Πρεβέζης». Επακολούθησαν πολλοί άλλοι. Ο τελευταίος «Πρεβέζης» που γνωρίζω είναι ο κύριος Λάμπρος Πρέντζας, διοικητής της Τροχαίας, που εν χορώ με τους υπολοίπους πολεάρχες και πολεμάρχους της Πρέβεζας αρνήθηκε να αντιμετωπίσει ανθρωπιστικά το αίσχος και το έγκλημα της Λεωφόρου Ειρήνης.

2. Το τέλος της μικρής μας πόλης

Όλα λοιπόν ανήγγελλαν και προανήγγελλαν τις αλλαγές που επρόκειτο να λάβουν χώρα στην Πρέβεζα. Η μικρή μας «τουρκόπολη» θα έπρεπε να απαρνηθεί τον εαυτό της όχι με βελτίωση της εικόνας της και διατήρηση του χρώματός της, αλλά με ανάταξη ορθοπεδικής επέμβασης. Τι σημαίνει μικρή πόλη και τι τουρκόπολη; Τι κακό υπάρχει στις έννοιες αυτές; Κρύβουν μήπως και κάτι καλό;

Η έννοια της μικρής πόλης αναδύθηκε τα τελευταία χρόνια στον ελληνικό επιστημονικό λόγο, με την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα/Ευρωπαϊκή Ένωση, και είχε για αφετηρία της το γεγονός ότι με τις εοκικές αγροτικές επιδοτήσεις, η παραμονή των αγροτών στην περιφέρεια και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου θα οδηγούσαν σε ανασυγκρότηση των μικρών τόπων. Η Πρέβεζα βέβαια σαν πόλη, οικονομία και μέγεθος δεν υπάγεται πια στην κατηγορία αυτή. Εξάλλου η παραδοσιακή στροφή της προς τις υπηρεσίες και κατόπιν προς την ιδιότυπη βιομηχανία των κατασκευών –μολονότι ένα μεγάλο μέρος του εισοδήματος είναι σε πολλές φάσεις κυρίως αγροτικό– έδιναν πάντα στον πληθυσμό της ένα ιδιαίτερο συναίσθημα αστικής ταυτότητας. Πώς γίνεται αυτό;

**Σχηματοποίηση της Πρέβεζας ως μικρής πόλης.
Χαρακτηριστικό της είναι η καθημερινή κίνηση προς το κέντρο.**

Είναι σκόπιμο να προσδιορίσουμε εδώ την έννοια της μικρής πόλης. Θα το κάνουμε πέρα από αριθμητικές και πληθυσμιακές λεπτομέρειες. Είναι κυρίως θέμα ανθρώπινων σχέσεων και μιας προεξάρχουσας παραδοσιακής αστικής δομής. Το κύριο χαρακτηριστικό μιας μικρής πόλης, που την θεωρούμε σε πρώτη προσέγγιση μονοκεντρική και όχι κυρίως αγροτική, συνίσταται στο εξής: Το κέντρο της, που αποτελεί προφανώς σύνθετη έννοια στην οποία υπάγονται όλες οι εμπορικές, χρηματοπιστωτικές, πολιτισμικές, εκπαιδευτικές και διοικητικές δραστηριότητες, συνιστά ένα αληθινό σημείο καθημερινής ημερήσιας συγκέντρωσης/διέλευσης του πληθυσμού.

Πραγματικά, καθώς οι περιοχές κατοικίας είναι δομημένες και διατεταγμένες γύρω ή πίσω από αυτό, ο οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά ενεργός πληθυσμός συρρέει στο κέντρο αυτό κάθε πρωί συγκροτώντας ανθρώπινα (δηλαδή κοινωνικο-πολιτικο-οικονομικά) μια «αγορά», ένα σύμπλεγμα κίνησης μεταξύ γνωστών –σχεδόν αποκλειστικά ανδρών– ανταλλαγής χαιρετισμών και πληροφοριών και μάλιστα πειραγμάτων, και παρατήρησης. Στην περίπτωση της Πρέβεζας, επί πολλές δεκαετίες, η «αγορά» συνέπιπτε και με την υλική έννοια της κεντρικής αγοράς της πόλης.

Για να διακρίνουμε καλύτερα τα χαρακτηριστικά μιας μικρής πόλης πρέπει να τα αντιπαραβάλουμε με εκείνα ενός χωριού το οποίο, σε πρώτη προσέγγιση και κατά κύριο λόγο, θεωρούμε ως οικισμό κατοικίας ενός αγροτικού πληθυσμού (καλλιεργητών). Καθώς οι δραστηριότητες του αγροτικού πληθυσμού είναι διεσπαρμένες στο χώρο γύρω από τον πυρήνα του χωριού, προκύπτει κάθε μέρα «ημερήσια έξοδος», τουλάχιστον κατά τις περιόδους εντατικής εκτέλεσης των αγροτικών εργασιών. Δεν υπάρχει πραγματικός κοινός χώρος κοινωνικο-οικονομικής δραστηριότητας. Πρόκειται προφανώς για σχηματοποίηση στην οποία τονίζεται η ιδέα της καθημερινής ημερήσιας εξόδου και της επακόλουθης διασποράς.

Για να συμπληρώσουμε την περιγραφή των χαρακτηριστικών της μικρής πόλης και να τη ξεχωρίσουμε καλύτερα από άλλους οικιστικούς σχηματισμούς πρέπει να τη συγκρίνουμε με τη μεγάλη πόλη. Αυτή τη θεωρούμε σαν πολυκεντρικό χώρο πολλαπλών δραστηριοτήτων και ενδιαιτήματος ενός μεγάλου πληθυσμού. Η διαφορά της μεγάλης πόλης από τη μικρή είναι ως προς τα στοιχεία της ανάλυσής μας η ύπαρξη της *ψευδο-υπαίθρου* της μεγάλης πόλης, κατά τον Debord¹. Ο Debord παρουσιάζει τη σύγχρονη πολεοδομία ως διαδικασία παραγωγής μιας νέας «υπαίθρου» που μέσα στη μεγαλόπολη παράγει μια νέα υποταγμένη αγροτιά. Η μεγάλη πόλη διοχετεύει τον εργαζόμενο πληθυσμό της προς τα διάφορα και πολυάριθμα κέντρα δραστηριότητας (και ανωνυμίας) σε αντίθεση με τη μικρή πόλη που χαρακτηρίζεται (οπωσδήποτε σχηματικά) από ένα ανθρωπικό κέντρο, μια αγορά όπου συναγείρεται (δηλαδή συγκεντρώνεται) ο ανδρικός, συνήθως, πληθυσμός της.

Στο πλαίσιο, λοιπόν, της σχηματοποίησής μας αναδεικνύονται **δύο** είδη οικισμών που καθορίζονται από την ύπαρξη/λειτουργία της «αγοράς» ή αντίθετα από την απουσία της.

Αυτή λοιπόν η δομή της μικρής πόλης είναι εκείνη που συμβολίστηκε επί χρόνια από την Πρέβεζα σαν σύνολο και τώρα συντηρείται μάλλον τεχνητά με το ιστορικό κέντρο των εστιατορίων και των καφετεριών χωρίς όμως να αποτελεί αντικείμενο σεβασμού στην αναπαραγωγή της και την επέκτασή της.

Τι δηλαδή; Θα έπρεπε να κρατήσουμε παντού τα τούρκικα σοκάκια;

Πόσο όμως τούρκικα είναι αυτά; Το ζήτημα της αισθητικής αντιπαράθεσης ανάμεσα στην τετραγωνισμένη σκακιέρα δηλαδή στο λεγόμενο ιπποδάμειο σύστημα και στην ελεύθερη καμπυλόμορφη γραμμή, ως προς τη μορφή των δρόμων των πόλεων, θίγει σε ένα γνωστό του βιβλίο ο μεγάλος ιστορικός της Ευρώπης και της Μεσογείου Φερνάν Μπροντέλ. Να τι γράφει:

«Η αρχιτεκτονική της σκακιέρας εγείρει ένα παράξενο πρόβλημα σε παγκόσμια κλίμακα. Όλες οι πόλεις της Κίνας, της Κορέας, της Ιαπωνίας, της Ινδικής

¹ Guy Debord, *Η κοινωνία του θεάματος*, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 2000, σελ. 139.

χερσονήσου, της αποικιακής Αμερικής (ας μην ξεχνάμε τις πόλεις της Ρώμης και ορισμένες ελληνικές) έχουν χτιστεί με το [σύστημα της σκακιέρας]. Δυο μόνο πολιτισμοί έφτιαξαν τις πόλεις τους ως επί το πλείστον περίπλοκες και ακανόνιστες: το Ισλάμ και η μεσαιωνική Δύση»ⁱ.

Το σοκάκι λοιπόν δεν παραπέμπει αναγκαστικά στο «τουρκικό» αλλά είναι απόλυτα ένας πανάρχαιος ευρωμεσογειακός χαρακτήρας. Βρίσκεται, μάλιστα, όπως το βλέπουμε στις αναπαλαιωμένες γειτονιές των ευρωπαϊκών πόλεων, στην καρδιά της Δύσης. Να υπενθυμίσουμε εδώ ότι η ιδέα για «μίμηση της ανομοιομορφίας της φύσης» και απόρριψη της «καρτεσιανής γεωμετρικής αναφοράς» αποτέλεσε ένα ισχυρό κίνημα που εκφράστηκε με την καμπυλωτή διαμόρφωση των αγγλικών κήπων και την εισαγωγή των crescents (ημισέληνων) στη πολεοδομία του Λονδίνου και του Μπάθⁱⁱ.

Στο βιβλίο του για την πολεοδομία και τις καλλιτεχνικές της αρχές, ο Camillo Sitte υποστηρίζει τα εξής για την αισθητική αξία του *ακανόνιστου*:

«Είναι από την ίδια πείρα πασίγνωστο, ότι [...] τα ακανόνιστα σχήματα δεν επιδρούν καθόλου δυσάρεστα, αλλά αντιθέτως αυξάνουν τη φυσικότητα, κεντρίζουν το ενδιαφέρον μας και προπαντός ενισχύουν τη γραφικότητα της εικόνας»ⁱⁱⁱ.

Παρόμοια άλλωστε είναι και η γνώμη του Murray Bookchin, στη σύγκριση που κάνει ανάμεσα στη μοντέρνα πόλη (...*ευθύγραμμη μονότονη θέα των ίδιων απρόσωπων κτιρίων και καταστημάτων...*) με τη μεσαιωνική πόλη που είναι και η παραδοσιακή Πρέβεζα (...*με τις γωνίες και τις καμπύλες, που σε κάθε στροφή το μάτι ευφραίνονταν από μια απρόβλεπτη σκηνική εικόνα...*)^{iv}.

Ο γάλλος γεωγράφος Brunet αναφέρεται ιδιαίτερα στη νεωτερική μορφή των σύγχρονων ελληνικών πόλεων, μετά την ανεξαρτησία του 1821-30. Με την ιπποδάμεια πολεοδομία τους, σε τετραγωνικό/ορθογώνιο σχέδιο σκακιέρας, οι πόλεις μας ισοπέδωσαν τις παλιές τουρκοπόλεις ώστε να ξεκόψουν από τους

«βάρβαρους Τούρκους που δεν κατάφεραν να σχεδιάσουν πόλη που να διαφέρει από ακατονόμαστο λαβύρινθο στραβοσόκακων, δείχνοντας έτσι [οι Έλληνες] τι μπορεί να κατορθώσει ο πολιτισμός»².

Ποιος ξέρει τι είναι ουδέτερη (;) γεωγραφική περιγραφή και τι βαθιά ειρωνεία στο κείμενο αυτό του Brunet. Πάντως εμείς οι Πρεβεζάνοι ξέρουμε πολύ καλά ότι η μεγάλη ασχήμια στην πόλη δεν συνδέεται τόσο με τα παλιά μικρά σπίτια και τα στενοσόκακα όσο

1) με τη βιομηχανική παραγωγή της ημιτελούς पुलωτής, τα σκουριασμένα μπαλκόνια και τις ξεθωριασμένες τέντες και

2) την επίθεση από φίλους επαγγελματίες που άλωσαν με τα τραπεζοκαθίσματα όλο το ιστορικό κέντρο χρησιμοποιώντας σαν κερκόπορτα τη δημοτική αρχή.

3. Σουβλιζοντας τη μικρή πόλη – Η Λεωφόρος Ειρήνης και πολέμου

Η χώρα μας, φτωχή σε οικιστικά πρότυπα και με συσσωρευμένη αστική ασχήμια, μακριά από τον πολιτισμό της πόλης για 15 ή 20 αιώνες δεν είχε να μας προσφέρει παρά κομμάτια Λάρισας, Αιγάλεω, και το χειρότερο, Ζωγράφου. Αυτά έβαλε και στην οδό Σταδίου. Η ανασυγκρότηση της Πρέβεζας ως ελλαδικού αστικού χώρου γίνεται κάπως παράξενα. Ο Μιχάλης Χαραλαμπίδης μας υπενθυμίζει:

---

² Roger Brunet, *όπ. π.*, σελ. 200.

«Ο ελλαδικός χώρος παρουσιάζει μια ιδιομορφία [...] Ο τόπος όπου γεννήθηκε η έννοια και το σχήμα της πόλης, ειδικά την ελληνιστική περίοδο, στερείται πόλεων. Πρόκειται για ένα παράδοξο».³

Η «άπολις» εικόνα του ελλαδικού χώρου, σε σχέση με τον υπόλοιπο ευρωπαϊκό χώρο, με το απώτερο ευκλεές πολεογραφικό παρελθόν του και –μάλιστα και– με τον υπόλοιπο οθωμανικό χώρο είναι σοβαρό στοιχείο.

Επιδεικνύουμε ευθύς αμέσως δύο χάρτες με τους πληθυσμούς των ευρωπαϊκών πόλεων το 1400, το 1600 και το 1800, κατά Βαίροχ. Από τους δύο αυτούς χάρτες αναδεικνύεται η αστική υστέρηση του ελλαδικού χώρου σε σχέση με την «Ευρώπη».

Το μεγάλο χτύπημα της δικής μας πόλης έγινε με τη διάνοιξη της Λεωφόρου Ειρήνης. Το όνειρο του Καρυωτάκη έγινε πραγματικότητα. Ένα μοντέρνο στοιχείο ξέσχισε τα σπλάχνα του παραδοσιακού τομέα. Πώς συμβιβάστηκαν αυτά; Τι έδειξε η πολύχρονη συνύπαρξη;

Θα αναφερθούμε για λίγο στη συγκέντρωση διαμαρτυρίας που είχαμε κάνει στις [13 Αυγούστου του 2007](#) στη [διασταύρωση Λεωφόρου Ειρήνης και Χριστού Κοντού](#). Σας λέω την περίληψη: Δια-σταύρωση χωρίς ανάσταση. Είχαμε τότε κληθεί, με πρωτοβουλία του ομιλούντος, οι πρεβεζάνοι συντοπίτες και όλοι οι ενδιαφερόμενοι σε συνάντηση με θέμα ημερήσιας διάταξης την «καταγγελία της βαρβαρότητας και της καταστολής που επιβάλλεται στους κατοίκους της πόλης μας από τις συνθήκες λειτουργίας της λεγόμενης Λεωφόρου Ειρήνης». Ένας αστυνομικός μας λέει σχετικά:

«Όλοι ξέρουμε τι συμβαίνει στη Λεωφόρο Ειρήνης έστω και αν κάνουμε τα στραβά μάτια. Συντηρούμε στο κέντρο της πόλης ταχύτητες αυτοκινητοδρόμου. Αυτό μόνο θα αρκούσε για να μας ξηλώσουν όλους. Ποιος αλήθεια περιμένει από το μηχανάκι να σταματήσει στη διάβαση για να περάσει ο ηλικιωμένος ή η μητέρα με το παιδικό αμαξάκι; Εκεί είναι που ο νεαρός θα επιθυμήσει να κάνει σουζα. Και όχι να σταματήσει. Στην πόλη αυτή δεν τηρείται καθόλου ο κώδικας οδικής κυκλοφορίας. Έχετε δει κανέναν να φοράει κράνος; Αυτά δεν τα βλέπει ο διοικητής που απέρριψε τα αιτήματά σας; Ο εισαγγελέας είναι αόμματος; Για μένα πόδι του πεζού στο δρόμο σημαίνει κόκκινο. Μόλις ο πεζός ετοιμάζεται να κατέβει, το όχημα πρέπει να ακινητοποιείται. Αλλά ξέρουμε βέβαια πως για το μηχανάκι, και για τη βαρύτερη μηχανή χειρότερα, αυτό δεν είναι καθόλου βολικό, αφού το μηχανάκι στέκεται μόνο όταν κινείται. Όταν σταματήσει πρέπει να συγκρατηθεί με το πόδι του οδηγού. Για το αυτοκίνητο τα πράγματα είναι πιο απλά. Ο οδηγός κάθεται στο κλιματιζόμενο όχημά του και έχει περισσότερες δυνατότητες ακινητοποίησης. Αλλά ο πρεβεζάνος οδηγός θα λέει: *Εδώ τα μηχανάκια τρέχουν στην Ειρήνης με εκατό και εγώ με τη τζιπάρα θα το παίξω νομοταγής; ... Μην ακούτε που σας λεν για τα σαμαράκια πως είναι επικίνδυνα. Αυτό δεν σας είπε ο Εισαγγελέας; Όλα είναι επικίνδυνα στον τροχό. Αλλά σημασία έχει με πόση ταχύτητα φτάνεις στο σαμαράκι. Άρα, αν εφαρμοστεί ένα όριο 15-20 χιλιομέτρων μέσα στην πόλη, και αν τοποθετηθούν σαμαράκια σε μικρές αποστάσεις το ένα από το άλλο, όλα τα ζητήματα λύνονται. Χώρια που πολλοί οδηγοί θα παρατούσαν το αυτοκίνητο για τις κοντινές αποστάσεις ... Δεν ξέρω αν μπορεί να πεζοδρομηθεί η Ειρήνης, όπως το ζητάτε, αλλά εγώ θα πρότεινα το εξής: Μια φαρδιά νησίδα σε όλο το μήκος της Ειρήνης, λέμε για ένα με δύο μέτρα ή και φαρδύτερη, θα μπορούσε να έχει καλά αποτελέσματα»...*

Χωρίς εμείς να οπισθοχωρούμε από τη βασική μας πρόταση για ανακούφιση του κατεστραμμένου και διεστραμμένου κέντρου από τις απαγορευτικές και απάνθρωπα συσσωρευμένες δραστηριότητες, που μπορεί να επιτευχθεί με πεζοδρόμηση της Λεωφόρου Ειρήνης, κλείνουμε αυτό το μέρος και ερωτούμε

- Μπορεί να είναι ο εισαγγελέας αόμματος;
- Μπορεί να είναι ο διευθυντής της Τροχαίας τυφλός;
- Μπορεί να είναι ο Δήμαρχος γκαβός;

4. «Χέρια πάνω από την πόλη» – Ο ρόλος του δημοκρατικού πολίτη

³ Μιχάλης Χαραλαμπίδης, «Πετρελαιούπολη ή νέα πολυκεντρική πόλη;» *Ελευθεροτυπία*, 1.2.2007, σελ. 9.

Να αστείευτώ, με την άδειά σας, λέγοντας πως το ζήτημα μοιάζει να είναι οφθαλμολογικό. Είναι όμως έτσι; Ένας εκλεκτός φίλος, οφθαλμίατρος μάλιστα, επιστρέφοντας από συνέδριο και ταξίδι μας εξέφραζε τον ενθουσιασμό του για την ποιότητα ζωής και την ανθρωπιά που αποπνέει η ίδια η οργάνωση του χώρου στις Βαλτικές Χώρες. Επισκεπτόμενος, αντίθετα, κανείς μερικές πόλεις της χώρας μας, μαζί με τον ήλιο, το φως, τις πολυάριθμες υπηρεσίες, που τώρα παρέχονται σε κάθε γωνιά της, μπορεί να μείνει, σε πολλές περιπτώσεις, με ένα περιεργο συναίσθημα απaréσκειας. Τιτλοφορώ αυτή την ενότητα με βάση μια παλιά ιταλική ταινία (Φραντσέσκο Ρόζι, 1963). Με τον κινηματογράφο και πάλι θα πάρω το θάρρος να εκφράσω τη σκέψη μου. Έχω συγκρίνει την πόλη μας, με τη βοήθεια ιδεών που μου προσέφεραν συντοπίτες μας, με την όμορφη βελγική μεσαιωνική πόλη Μπριζ. Παλιότερα λεγόταν Βρύγη. Η σύγκριση αφορούσε το ενδεχόμενο πλήρους διόρυξης της τάπιας της Πρέβεζας και υδραυλικής επέκτασής της προς το Ιόνιο και τον Αμβρακικό.

Η Μπριζ ήρθε πριν λίγες εβδομάδες στην επικαιρότητα με την ενδιαφέρουσα ταινία «Απόστολή στη Μπριζ» (Martin McDonagh, 2008). Μαζί με τα πολλά και παράξενα που συμβαίνουν εκεί, στην ταινία, όχι στην Μπριζ, ένας ήρωας λέει σχεδόν στο τέλος: *Αυτή η πόλη θα ήταν καλύτερη αν δεν ήταν στο Βέλγιο*. Αυτή ακριβώς τη σκέψη κάνω και εγώ για μερικές γωνιές της χώρας μας και αυτό είναι το συναίσθημα που διακατέχει, σε μερικές περιπτώσεις, και άλλους, που είπαμε στην αρχή. *Αυτή η πόλη, η δική μας Πρέβεζα, θα ήταν καλύτερη αν δεν ήταν στην Ελλάδα*. Εννοώ βέβαια να είχε εξασφαλίσει ο πληθυσμός της το επίπεδο πολιτισμού και διαβίωσης που οφείλει στην ελλαδική ιστορία και γεωγραφική ένταξη, αλλά να είχε γλυτώσει από τον θανάσιμο εναγκαλισμό των περιβαλλοντοκτόνων μηχανισμών του ελληνικού κράτους, τους εκπροσώπους αυτού του κράτους και τους συνεργάτες τους. Από όλους τους «Πρεβέζης». Ξένους και ντόπιους.

Ας παραδεχτούμε πως βρισκόμαστε σε ένα διαρκή πόλεμο. Συζητώντας όταν βρίσκω ευκαιρία για την έλλειψη σιδηροδρομικού δικτύου –αλήθεια, κύριε Νομάρχη, μπορείτε να πάτε αξιοπρεπώς στην Πάτρα με δημόσιο μέσο μεταφοράς του κράτους και του νομού που εκπροσωπείτε; Πώς;– φθάνω με τους συνομιλητές μου σε συμπεράσματα πολέμου, καταστροφής και ανατροπής. Ο ένας λέει πως τις γραμμές του Τρικούπη στην Αιτωλοακαρνανία τις συντήρησαν και τις αξιοποίησαν μόνο οι Ιταλοί. Άλλος δηλώνει πως οι Γερμανοί είχαν σχέδιο για γραμμή από Καλαμπάκα μέχρι κάτω. Τρίτος δηλώνει πικρόχολα και ειρωνικά πως αν επικρατούσε η «Κουμούνα» στην Ελλάδα, οι Ρώσοι θα μας είχαν στρώσει γραμμές, όπως έκαναν και στην απέραντη χώρα τους. Γιατί αλήθεια αυτή η πολεμολογία και ο ενδοτισμός. Ο λαός μας, μέσα στην μακροχρόνια τώρα ειρηνική περίοδο, δεν μπορεί να επιδοθεί σε τέτοια έργα; Τι συμφέροντα καλύπτουν οι μεγάλες παρατάξεις που μας κυβερνούν; Γιατί όλοι έχουν κηρύξει πόλεμο στη μικρή πόλη, στον απλό άνθρωπο, στον απλό πολίτη; Πού είναι η αγωνιστική παρουσία της Αριστεράς για το δημόσιο χώρο;

Δεν μπορούμε να τοποθετηθούμε σε ένα τόσο ευρύ και βασικό ζήτημα αλλά έχουμε προσπαθήσει να κωδικοποιήσουμε εδώ τα «εμφυλιοπολεμικά» στοιχεία της καταστροφής του αστικού περιβάλλοντος και του διωγμού του απλού ανθρώπου από την πόλη του. Τα ονομάζουμε «το τετράεδρο της αντιπαροχής» και «το τετράεδρο της αυτοκίνησης». Το οχτάεδρο της καταστροφής και της καταπίεσης δηλαδή.

Στην περίπτωση της Πρέβεζας το κράτος κατέλαβε σε κάποια σημαντική ιστορική για μας τους Πρεβεζάνους την πόλη και, με το ξενόφερτο δημοσιούπαλληλικό δυναμικό από τον Ποιητή έως τον τότε Πρεβέζης, την χτύπησε αλύπητα. Ο Δήμος ανέλαβε σχετικώς ταπεινότερα καθήκοντα. Τι του απέμενε; Να διαλύσει τις συνοικίες. Το κατάφερε. Ιστορικές γειτονιές της πόλης μας καρφώθηκαν άψυχες σαν ξεπουπουλιασμένα κοτόπουλα για ψήσιμο, στο σουβλί της Ειρήνης.

Με σκληρότητα και αλαζονεία η αστυνομική αρχή απέρριψε το αίτημα των πολυάριθμων κατοίκων και των αγωνιούντων περιοίκων για εγκατάσταση φωτεινού σηματοδότη στη διασταύρωση Λεωφόρου Ειρήνης και Χρίστου Κοντού. Η αποικιοκρατία σε όλο της το μεγαλείο.

Το καλοκαίρι πλησιάζει και η κίνηση αυξάνεται. Είναι ταπεινωτικό να βρίσκεσαι στη διάβαση για να περάσεις απέναντι και να πρέπει να περιμένεις να τελειώσει τη σουζα του το

τελευταίο μηχανάκι για να περάσεις απέναντι. Πώς όμως να διακόψεις την ατελείωτη σειρά οχημάτων; Πώς να καταλάβεις αν οι χαριτωμένες τηλεφωνήτριες, που νομίζουν πως το αυτοκίνητο που οδηγούν είναι τηλεφωνική καμπίνα, σε είδαν στη διάβαση; Μια οδηγός στην κεντρική αγορά, χωρίς πινακίδες στο αυτοκίνητό της, προσπαθούσε να μας πείσει ότι ο πεζόδρομος δεν είναι πεζόδρομος αφού η νόμιμη κατοχύρωσή του δεν έχει περάσει, μας έλεγε, από Φύλλο Εφημερίδας της Κυβέρνησης.

Η κεντρική μας πρόταση είναι να πεζοδρομηθούν δρόμοι τέτοιοι όπως η Λεωφόρος Ειρήνης και η Παναγή Τσαλδάρη. Το φυλακισμένο Πρώτο Δημοτικό θα αναπνεύσει. Θα ανοίξει τις πόρτες του στο δρόμο αυτό. Ο όχτος απέναντι θα συμμορφωθεί. Τα ποδήλατα θα ξανακυκλοφορήσουν. Τα αστικά μινιμπάς θα αναλάβουν τη συχνή σύνδεση με διαδρομές «κύκλου» και «οχτώ» σε όλη την πόλη. Η Λεωφόρος Ειρήνης θα γίνει ο μεγαλύτερος πεζόδρομος της Ευρώπης. Η παραλία θα πάψει να είναι το ομορφότερο πάρκινγκ της χώρας. Θα πρασινίσει σαν την όχθη της Λίμνης της Γενεύης.

Σε εισήγησή μας, το 1986, πριν 22 χρόνια, σε εκπαιδευτικό-υπηρεσιακό τότε πλαίσιο στο Δεύτερο Λύκειο, είχαμε συμπεριλάβει και το θέμα «χάραξη ποδηλατόδρομου στην πόλη μας». Το ζήτημα παραμένει πάντα επίκαιρο. Όχι βέβαια για ποδηλατόδρομο αναψυχής μόνο. Τα πράγματα αυτά δεν μπορούν να συζητούνται μεμονωμένα και σε εορταστικές ημερίδες. Πρέπει να οργανωθεί ένα ζωντανό συνέδριο με συμμετοχή όλων των επιστημονικών, επαγγελματικών και πολιτικών φορέων, των αστυνομικών σωμάτων, της ναοδομίας, της Εκκλησίας, της σπουδάζουσας νεολαίας, και να δούμε ρεαλιστικά πως θα αντιμετωπίσουμε την κατάσταση στην οποία έχουν φέρει την μικρή μας πόλη οι αποικιοκράτες. Εννοώ τις δημόσιες αρχές και τους συνεργάτες τους καθώς και όλους όσους κρύβονται πίσω από το παρμπρίζ. Μήπως ήρθε η ώρα να ρωτήσουμε: *Αυτή η πόλη, η δική μας Πρέβεζα, δεν θα ήταν καλύτερη αν ανήκε στους Πρεβεζάνους;*

ⁱ Fernand Braudel, *Υλικός πολιτισμός*, όπ.π., σελ. 538· πρωτότυπο: *Civilisation matérielle, etc.*, σελ. 436· η ελληνική μετάφραση (Αικατερίνης Ασδραχά) χρησιμοποιεί τον ορθό όρο «ιπποδάμειο σύστημα».

ⁱⁱ Leonardo Benevolo, *Η πόλη στην Ευρώπη*, Ελληνικά γράμματα, 1997, σελ. 244-254.

ⁱⁱⁱ Camillo Sitte, *Η πολεοδομία σύμφωνα με τις καλλιτεχνικές της αρχές*, Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο, 1992 [1889], σελ. 58.

^{iv} Murray Bookchin, *Τα όρια της πόλης*, Παρατηρητής, 1996, σελ. 124.